

2017 ÅRSRAPPORT

EN ÖVERSIKT

EUROPEISKA UNIONENS
DOMSTOL

Europeiska unionens domstol: En garanti för att EU-rätten ska gälla lika för 500 miljoner medborgare

curia.europa.eu

2017 ÅRSRAPPORT
EN ÖVERSIKT

Europeiska unionens domstol är en av sju europeiska institutioner.

Domstolen är unionens rättsliga myndighet och har till uppgift att säkerställa att unionsrätten iakttas och samtidigt se till att fördragen tolkas och tillämpas på ett enhetligt sätt. Domstolen bidrar till att bevara unionens värderingar och verkar för att stärka den europeiska integrationen genom sin rättspraxis.

Europeiska unionens domstol är indelad i två instanser: "domstolen" och "tribunalen".

Innehåll

Förord av domstolens ordförande	5
1/ År 2017 I korthet	A/ Året i bilder 7 B/ Året i siffror 14
2/ Den dömande verksamheten	A/ Tillbakablick på årets viktigaste domar 17 B/ Nyckeltal för den dömande verksamheten 36
3/ Ett år präglad av öppenhet och dialog	A/ Större evenemang 41 B/ Nyckeltal 46
4/ En administration i rättskipningens tjänst	A/ En effektiv, modern och flerspråkig administration 49 B/ Siffror och projekt 51
5/ Framtidsvisioner	56
6/ Håll dig uppdaterad!	58

**"EU-domstolens praxis
täcker allt mer mångskif-
tande områden som rör
medborgarnas vardag."**

FÖRORD AV DOMSTOLENS ORDFÖRANDE

År 2017 högtidlighölls 60-årsjubileet av Romfördragets undertecknande både inom unionsinstitutionerna och i medlemsstaterna. I detta sammanhang samlade Europeiska unionens domstol ordförandena för medlemsstaternas författningsdomstolar och högsta domstolar till ett möte på temat europeisk rättskipning i nätverk.

Detta är bakgrunden till bildandet, i april 2017, av "Europeiska unionens domstolsnätverk" (RJUE, som är en förkortning för *Réseau Judiciaire de l'Union Européenne*) under EU-domstolens ledning, i syftet att stärka samarbetet mellan EU-domstolen och de nationella domstolarna till gagn för en kvalitativ rättskipning inom unionen. Den flerspråkiga plattform som skapats är tänkt att främja den ömsesidiga kunskapen om EU-domstolens respektive de nationella domstolarnas praxis och att fördjupa dialogen mellan dessa domstolar. Denna dialog, som infördes redan i grundfördragen i form av förfarandet för förhandsavgörande, är grundvalen för unionens domstolssystem och kommer hädanefter även att kunna föras mer informellt via unionens domstolsnätverk.

Vad gäller den dömande verksamheten har Europeiska unionens domstol meddelat ett stort antal domar där frågeställningen direkt berör medborgarna. Som exempel kan nämnas domarna om

bärande av muslimsk huvudduk på arbetsplatsen, flygpassagerares rättigheter, tjänsten Uber Pop, invandringspolitik, eller bevis för att ett vaccin är defekt. Dessa domar och många fler belyser att EU-domstolens praxis inte längre är begränsad till ekonomiska frågor utan även täcker allt mer mångskiftande områden som rör enskilda medborgares vardag.

Från statistisk synpunkt konstateras ett rekordstort antal av 1 656 nyinkomna mål vid domstolen och tribunalen. Enbart vid domstolen anhängiggjordes 739 mål, varav 533 mål om förhandsavgörande. Om man bortser från ett fyrtiotal liknande mål som rör flygpassagerares rättigheter vid inställda eller kraftigt försenade flygningar, visar statistiken på en jämvikt mellan antalet inkomna mål (739) och antalet avgjorda mål (699) under år 2017. Tribunalen har ökat sin produktivitet med nära 20 procent jämfört med 2016 (895 avgjorda mål) samtidigt som den genomsnittliga handläggningstiden för varje mål förkortades betydligt (ungefär

16 månader, det vill säga 40 procent kortare handläggningstid än år 2013).

I oktober 2017 tilldelades Europeiska unionen "Concordiapriset" av stiftelsen Fundación Princesa de Asturias för unionens "unika modell för överstatlig integration". Genom utmärkelserna, som i den spansktalande delen av världen anses som en motsvarighet till Nobels fredspris, uppmärksammades unionens och unionsinstitutionernas arbete för att bevara fred och att universellt sprida värderingar om frihet, mänskliga rättigheter och solidaritet. I en tid då världen fortfarande är starkt märkt av terrorism, flyktingkriser och kulturell isolering är denna utmärkelse en påminnelse för alla dem som arbetar och verkar för Europa om vikten av att förbehållslöst bekräfta och stärka dessa grundläggande värden för att förhindra att sådana svåra och tragiska händelser som andra världskriget upprepas och bringa fred och välfärd till den europeiska kontinenten.

Koen **LENAERTS**
Ordförande för Europeiska
unionens domstol

7
År
2017
I KORTHET

A ÅRET I BILDER

Januari

11 januari

Konferens med anledning av tioårsjubileet av Bulgariens och Rumäniens anslutning till Europeiska unionen

Den femte utvidgningen av Europeiska unionen: Bulgarien och Rumänien anslöt sig officiellt till EU den 1 januari 2007. Domstolen högtidlighåller detta jubileum genom en konferens där inbjudna gäster och institutionens ledamöter och personal deltar.

31 januari

Domen Lounani

En asylansökan som lämnas in av en person som har deltagit i ett terroristnätverks verksamhet får avslås, även om personen inte själv har begått terroristhandlingar, varit anstiftare av sådana handlingar eller deltagit i förövandet av gärningarna (C-573/14).
(Se sidan 17.)

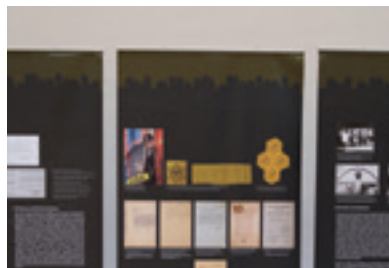

Februari

1 februari

Vernissage för utställningen "Between Shade and Darkness: judarnas situation i Luxemburg mellan 1940 och 1945"

Domstolen högtidlighåller Förenta nationernas internationella dag till minne av förintelsens offer och hyser en utställning som framtagits av nationalmuseet för motståndsrörelsen i Esch-sur-Alzette (Luxemburg). Utställningen är koncentrerad på judarnas livssituation under nazistockupationen, från utvisningen av judarna ur landet till deporteringen till getton och till koncentrations- och förintelsläger.

9 februari

Begäran om förhandsavgörande i målet *IR* inkommer till domstolen

Får en katolsk organisation säga upp en arbetstagare i ledande ställning på grund av att denne, efter sin skilsmässa, har gift om sig (C-68/17)?

9 februari

Officiellt överlämnande av "Erma di Socrate"

Domstolen tar emot en skulptur ur den Farnesiska samlingen som lånats ut av arkeologiska nationalmuseet i Neapel. På repliken från 200-talet e.Kr. av originalskulpturen i brons från 300-talet f.Kr. finns följande korta utdrag ur Platons "Kriton": "Ty nu som alltid förut följer jag den grundsatsen, att jag ej böjer mig för något annat än för den uppfattning, som mitt förnuft prövar vara den bästa". Denna mening symboliserar filosofens absoluta tankefrihet – oberoende av all form av betingning, förutom respekten för lagen – som han visar genom att gå med på att dö för att inte överträda stadens lagar, trots att de är orättvisa.

14 mars

Domarna G4S Secure Solutions samt Bougnaoui och ADDH

Ett företag får förbjuda anställda med direkt kundkontakt att bära synliga **politiska, filosofiska eller religiösa symboler** under förutsättning att förbudet grundar sig på en intern policy som tillämpas konsekvent och systematiskt och som finns inskriven i företagets ordningsregler. (C-157/15) och C-188/15). ([Se sidan 22.](#))

15 mars och 14 september

Nya ledamöter vid revisionsrätten och kommissionen

Ledamoten av revisionsrätten **Juhan Parts** (Estland) avger den 15 mars högtidlig försäkran såsom föreskrivs i fördragen.

Högtidlig försäkran avges den 14 september av ytterligare en ledamot av revisionsrätten, **Ildikó Gáll-Pelcz** (Ungern), och av kommissionsledamoten **Mariya Gabriel** (Bulgarien), med ansvar för den digitala ekonomin och det digitala samhället.

Revisionsrättens och kommissionens ledamöter förbinder sig, vid ett högtidligt sammanträde inför domstolen, att respektera de förpliktelser som följer av ämbetet.

27 mars

Domarmöte och 60-årsjubileet av Romfördragens undertecknande

Domstolen bjuder in ordförandena för nationella författningsdomstolar och högsta domstolar. Syftet med mötet är att främja det europeiska domstolssamarbetet i nätverk och framhålla bidraget från de nationella domstolarna – som är de som i första hand tillämpar unionsrätten – under 60 år av europeiskt samarbete. ([Se sidan 41.](#))

15–22 april

Officiellt besök i Förenta staterna

En delegation från domstolen reser till USA i samband med *Luxembourg Forum 2017* för att bygga vidare på den dialog som inleddes för nära 20 år sedan med amerikanska kollegor. ([Se sidan 43.](#))

Maj

4 maj

Domen *Pešková och Peška*

En kollision mellan ett flygplan och en fågel utgör en extraordinär omständighet som kan befria ett flygbolag från skyldigheten att betala kompensation vid en **kraftigt försenad flygning** (C-315/15).
(Se sidan 19.)

21–24 maj

Officiellt besök i Finland

En delegation från domstolen reser till Finland för att träffa ledamöterna av Högsta domstolen, Helsingfors tingsrätt, Europeiska kemikaliemyndigheten, Högsta förvaltningsdomstolen och Republiken Finlands president. Sauli Niinistö.

24–28 maj

Officiellt besök i Italien

En delegation från domstolen reser till Italien på officiellt besök och träffar ledamöter av Författningsdomstolen, Högsta rättsrådet, Högsta förvaltningsdomstolen, Förvaltningsdomstolsrådet, Högsta domstolen, och Republiken Italiens president, Sergio Mattarella.

Juni

8 juni

En ny domare tillträder sin tjänst vid tribunalen

Som ett led i den andra etappen av reformen av institutionens struktur avlägger **Colm Mac Eochaidh** (Irland) ed. Tribunalen har nu 45 ledamöter.

11–13 juni

En delegation från tribunalen besöker Skottlands högsta domstolar (Edinburgh)

Som ett led i det fördjupade samarbetet med medlemsstaternas författningsdomstolar och högsta domstolar reser en delegation från tribunalen till Skottland för att besöka Court of Session och High Court of Justiciary (Edinburgh).

Augusti

21 augusti

Begäran om förhandsavgörande i målet *Google* inkommer till domstolen

Frankrikes högsta förvaltningsdomstol ber EU-domstolen klargöra den geografiska räckvidden av skyldigheten att **ta bort** personuppgifter (C-507/17).

Oktober

4 oktober

En ny domare tillträder sin tjänst vid tribunalen

Ytterligare ett led i den andra etappen av reformen: **Geert De Baere** (Belgien) avlägger ed. Antalet domare vid tribunalen uppgår därmed till 46.

16 oktober

Officiellt besök vid Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

Europeiska unionens domstol och Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna samarbetar sedan länge och träffas årligen i Luxemburg eller i Strasbourg för att diskutera utvecklingen av rättspraxis rörande grundläggande rättigheter. Det här året reser en delegation från EU-domstolen, bestående av ordföranden, vice ordföranden och 19 ledamöter, till Strasbourg för att delta i arbetsgrupper tillsammans med ledamöter av Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.

26 oktober

Begäran om förhandsavgörande i målet *Blaise m.fl.* inkommer till domstolen

Målet rör godkännandet för försäljning av **glyfosat** och den fråga som uppkommer är huruvida kommissionens bedömningsförfarande är tillförlitligt och opartiskt (C-616/17).

November // December

27 november

Begäran om förhandsavgörande i målet *M. A. m.fl.* inkommer till domstolen

High Court (Irland) ber EU-domstolen klargöra följderna av **Brexit** när det gäller att fastställa vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en asylansökan. (C-661/17).

1 december

Konferens för att fira 100-årsjubileet av Finlands självständighet

Finlands självständighetsförklaring antogs av Finlands riksdag den 6 december 1917. För att högtidlighålla detta 100-årsjubileum bjuder domstolens och tribunalens ledamöter in flera högt uppsatta personer och institutionens finska personal till en konferens i stora förhandlingssalen.

7 december

Vernissage för utställningen "Domstolen i Noëlle Herrenschmidts akvareller"

I samband med utgivningen av Skrifter från forumet "Nätverk för europeiska domstolar: en garanti för en kvalitativ rättskipning" visas i domstolens *Salle des pas perdus* (andra våningen i Palais) en utställning av den franska akvarellmålaren och reportern Noëlle Herrenschmidt som har målat en serie akvareller under domarmötet den 27 mars då 60-årsjubileet av Romfördragen högtidlighölls. (Se sidan 41.)

14 december

Talan i målet *Luxemburg/kommissionen* väcks vid tribunalen

Luxemburg begär att tribunalen ska uttala sig i fråga om det förhandsbesked avseende skatter som Luxemburg meddelade **Amazon** (T-816/17).

20 december

Dom i målet *Asociación Profesional Elite Taxi*

Ubers tjänst för att komma i kontakt med förare som inte är yrkesförare utgör en transporttjänst och medlemsstaterna får alltså kräva en licens för att tillhandahålla tjänsten (C-434/15). (Se sidan 24.)

BÅRET I SIFFROR

Institutionens budget för år 2017

399

miljoner euro

Statistiskt sett kännetecknas år 2017 av en mycket intensiv dömande verksamhet. Det sammantagna antalet nya mål som inkom under 2017 är något högre än under 2016 (1 656 mål), och antalet avgjorda mål under 2017 är fortsatt högt (1 594 mål).

Den ökade arbetsbelastningen syns även i verksamheten på domstolens olika administrativa avdelningar vilka i sitt dagliga arbete stöder de dömande instanserna.

75

domare

11

generaladvokater

från 28 medlemsstater

2 174

tjänstemän och övriga
anställda

40 %

Män
850

60 %

Kvinnor
1 324

Verksamhetsåret (båda instanserna)

1 656

inkomna mål

1 594

avgjorda mål

154 336

rättegångshandlingar registrerade vid
kanslierna

Genomsnittlig handläggningstid:

16,3 månader

Domstolen
Tribunalen

16,4 månader
16,3 månader

Andel rättegångshandlingar som lämnats in via e-Curia:

Domstolen **73 %**
Tribunalen **83 %**

Antal användarkonton
till e-Curia **4 354**

Antal medlemsstater som
använder e-Curia **28**

2 801

meddelanden
från domstolen
publicerades i

Europeiska unionens
officiella tidning

Språktjänsten

Domstolen är flerspråkig och måste därför kunna handlägga ett mål oavsett vilket av unionens officiella språk som målet har anhängiggjorts på.

När målet har avgjorts publicerar domstolen sin rättspraxis på samtliga dessa språk.

24

tänkbara rättegångsspråk, det vill säga 552 möjliga språkkombinationer

609

"juristlingvister" som arbetar med översättning

23

språkenheter

1 135 000

sidor översatta av översättningstjänsten

Minskning av behovet av översättning

under 2017 (interna besparingsåtgärder)

410 000

sidor

Antal sidor att översätta

1 115 000

696

förhandlingar och möten som simultantolkades

74

tolkar för muntliga förhandlingar och sammanträden

Dialog och utbyte

2 228

nationella domare togs emot av domstolen för att delta i seminarier, utbildning, besök och praktik

Domstolen tog emot ungefär

20 000

besökare

- jurister
- journalister
- studenter
- enskilda medborgare

72

protokollära evenemang

2 Den dömande verksamheten

A

TILLBAKABLICK PÅ ÅRETS VIKTIGASTE DOMAR

Migranternas rättigheter och skyldigheter

Den migrationskris som började i Europa 2015 har gett upphov till många frågor. EU-domstolen har prövat flera mål som handlar om asylansökningar och hur de ska behandlas.

Som svar på en fråga från en belgisk domstol slog EU-domstolen fast att medlemsstaterna inte är skyldiga att utfärda ett **humanitärt visum** till personer som önskar lämna in en **asylansökan** där. Enligt unionsrätten är det möjligt att utfärda en visering för kortare vistelser (maximalt 90 dagar) av humanitära skäl. Den viseringsansökan som en syrisk familj lämnade in vid Belgiens ambassad i Beirut (Libanon) i syfte att kunna resa till Belgien för att söka asyl där – och således för att vistas där under än längre tid än 90 dagar – omfattas följaktligen inte av unionsrättens tillämpningsområde. Däremot står det medlemsstaterna fritt att utfärda sådana viseringar på grundval av deras nationella rätt.

→ domen X och X av den 7 mars 2017, C-638/16 PPU

I ett annat mål där det likaså var en belgisk domstol som ställt en fråga klargjorde EU-domstolen att en asylansökan får avslås om sökanden har deltagit i en **terroristgrupps verksamhet**. Asylsökanden behöver inte nödvändigtvis själv ha begått terroristhandlingar, ha varit anstiftare av sådana handlingar eller ha deltagit i förövandet av dem. I det aktuella fallet hade asylsökanden dömts till fängelse i Belgien för att ha deltagit i verksamhet som bedrevs av den belgiska enheten av den "islamiska gruppen av marockanska soldater". Han hade deltagit aktivt i organiserandet av ett nätverk för att skicka frivilliga till Irak och hade även bedrägligt överlåtit pass.

→ domen Lounani av den 31 januari 2017, C-573/14

I unionsrätten fastställs också regler om fördelningen av ansvaret för att pröva asylansökningar mellan medlemsstaterna (Dublin III-förordningen).

Under migrationskrisen mellan 2015 och 2016 tog sig många migranter in i unionen via Kroatien som då organiserade genomresa till andra medlemsstater. Domstolen bekräftade att, även vid en massiv tillströmning av migranter, det är den medlemsstat dit asylsökanden kom vid sin första inresa i unionen som är ansvarig för **prövningen av asylansökningar** som därefter lämnas in i andra medlemsstater. Även om den medlemsstaten har organiserat resa för migranterna genom sitt territorium till en annan medlemsstat är det passagen av den medlemsstatens gräns som utgör den första otillåtna passagen av en yttre gräns.

→ **domarna A.S. och Jafari av den 26 juli 2017, C-490/16 och C-646/16**

I Dublin III-förordningen föreskrivs frister som är avsedda att påskynda asylförfarandet, vilket också gynnar den som ansöker om asyl. Den medlemsstat som har mottagit en asylansökan och som anser att det är en annan medlemsstat som är ansvarig för prövningen av ansökan har alltså tre månader på sig att begära att den andra medlemsstaten ska överta sökanden. Domstolen slog fast att en asylsökande kan göra gällande vid en nationell domstol att den medlemsstat där han eller hon sökte asyl har blivit ansvarig för att pröva ansökan på grund av att den nämnda **fristen har löpt ut**. Detsamma gäller även den sexmånadersfrist som en medlemsstat har för att **överföra en asylsökande** till en annan medlemsstat som har godtagit att överta honom eller henne. En medlemsstat som inte har verkställt överföringen av asylsökanden inom sexmånadersfristen blir ansvarig för att behandla ansökan.

→ **domen Mengesteab av den 26 juli 2017, C-670/16**

→ **domen Shiri av den 25 oktober 2017, C-201/16**

Slutligen tog domstolen ställning till giltigheten av det beslut om **migrantkvoter** som medlemsstaterna i majoritet röstade fram i Europeiska unionens råd i september 2015. Avsikten med beslutet var att hjälpa Italien och Grekland att hantera den omfattande tillströmningen av migranter genom att omplacera 120 000 av dem till de andra medlemsstaterna. Slovakien och Ungern hade röstat emot detta beslut och yrkade nu att det skulle ogiltigförklaras. Domstolen konstaterade att rådet hade behörighet att besluta om en sådan provisorisk åtgärd för att effektivt och snabbt hantera denna nödsituation. Den överenskomna provisoriska och obligatoriska omplaceringsmekanismen bidrar på ett effektivt och proportionerligt sätt till att Grekland och Italien kan hantera följderna av den migrationskris som uppstod 2015. Domstolen ogillade följaktligen Slovakiens och Ungerns talan.

→ **domen Slovakien och Ungern/rådet av den 6 september 2017, förenade målen C-643/15 och C-647/15**

Konsumentskydd

Europeiska unionen tillvaratar konsumenternas intressen. Den strävar efter att främja konsumenternas säkerhet, att säkerställa att konsumentskyddsreglerna tillämpas och att stärka konsumenternas egna kunskaper om sina rättigheter. Under år 2017 har domstolen vid flera tillfällen och inom olika ämnesområden kunnat precisera omfattningen av konsumenters rättigheter i Europeiska unionen.

I ett mål som rörde **kostnaden för telefonsamtal till företags kundtjänst** beslutade domstolen att kostnaden för att ringa ett supportnummer som upprättats av en näringsidkare inte får vara högre än kostnaden för ett samtal till ett vanligt nummer i det fasta nätet eller ett vanligt mobilnummer.

→ **domen Centrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs Frankfurt am Main, av den 2 mars 2017, C-568/15**

Domstolen avgjorde under 2017 flera mål som rörde flygpassagerares rättigheter. Enligt EU-lagstiftningen om flygpassagerares rättigheter, såsom domstolen tolkar den, ska ett flygbolag betala kompensation till passagerare vars flygning ställs in eller är försenad med minst tre timmar. Däremot, om den inställda flygningen eller förseningen beror på extraordinära omständigheter som inte skulle ha kunnat undvikas kan flygbolaget undgå skyldigheten att betala kompensation.

Domstolen bekräftade att en **kollision mellan ett flygplan och en fågel** och tidsåtgången för nödvändiga säkerhetskontroller efter kollisionen utgör en extraordinär omständighet som kan befria ett flygbolag från skyldigheten att betala kompensation. Motsatt ståndpunkt skulle nämligen

kunna uppmuntra flygbolagen att sätta punktligheten före säkerheten, vilket skulle strida mot unionsrättens syften.

→ [domen Pešková och Peška av den 4 maj 2017, C-315/15](#)

Passagerarna skyddas även när **en flygning ställs in mindre än två veckor före avgångsdatum**. Flygbolaget är i så fall skyldigt att betala kompensation om det inte kan bevisa att passageraren har underrättats om att flygningen ställts in mer än två veckor före den tidtabellsenliga avgångstiden. Detta gäller även när resebyrån underrättats om att flygningen ställts in mer än två veckor före den tidtabellsenliga avgångstiden men inte har meddelat passagerarna detta inom tvåveckorsfristen. Domstolen erinrade emellertid om att flygbolaget har möjlighet att i enlighet med nationell lagstiftning begära ersättning från den resebyrå som är ansvarig för åsidosättandet.

→ [domen Krijgsman av den 11 maj 2017, C-302/16](#)

När en flygning är försenad med tre timmar eller mer har passagerarna rätt till kompensation i förhållande till den flygsträcka som tillryggaläggs. Det avstånd som då ska ligga till grund för fastställandet storleken på kompensationen är avståndet fågelvägen mellan avgångsflygplatsen och ankomstflygplatsen, utan hänsyn till eventuella anslutningsflygningar.

→ [domen Bossen m.fl. av den 7 september 2017, C-559/16](#)

Domstolen har även tagit ställning till flera frågor rörande skyddet av konsumenters hälsa.

I ett mål i vilket en tillverkare av bröstimplantat hade använt industrisilikon som inte uppfyllde kvalitetskraven slog domstolen fast att ett organ med uppgift att granska **tillverkarens kvalitetssystem** i samband med en EG-certifiering inte kan hållas ansvarigt på grund av att det borde ha gjort inspektioner utan förvarning, kontrollerat de medicintekniska produkterna och/eller granskat tillverkarens affärshandlingar. Om det finns indikationer på att produkten inte uppfyller kvalitetskraven ska organet emellertid vidta alla nödvändiga åtgärder för att människors hälsa skyddas.

→ [domen Schmitt av den 16 februari 2017, C-219/15](#)

Domstolen har även fastställt tribunalens avgörande i en dom där den hade funnit att kommissionen hade handlat riktigt när den förbjöd Dextro Energy att använda vissa reklamslogan som **uteslutande framhöll de positiva effekterna av glukos på hälsan** utan att samtidigt nämna farorna med ett ökat sockerintag. Dessa påståenden kan följaktligen anses vara tvetydiga och vilseledande för konsumenterna.

→ [domen Dextro Energy/kommissionen av den 8 juni 2017, C-296/16 P](#)

Slutligen har domstolen avgjort ett mål som rörde en fransk medborgare som hade låtit **vaccinera sig mot hepatit B** och som, till följd av vaccinet, drabbats av multipel skleros. Sjukdomen ledde gradvis till att han blev förlamad och slutligen avled. Domstolen konstaterade att om det inte finns någon enighet i vetenskapligt hänseende är det möjligt att genom ett antal kvalificerade, precisa och samstämmiga indicier bevisa att ett vaccin är defekt och att det föreligger ett samband mellan defekten och sjukdomen. Sådana kvalificerade, precisa och samstämmiga indicier kan vara att det finns ett nära tidsmässigt samband mellan administrationen av ett vaccin och uppkomsten av en sjukdom, att varken den skadelidande eller någon i dennes familj tidigare har drabbats av sjukdomen och att det finns ett betydande antal konstaterade fall av sjukdomen.

→ [domen W. m.fl. av den 21 juni 2017, C-621/15](#)

Skydd av arbetstagares rättigheter

Unionsrätten strävar efter att förbättra unionsmedborgarnas levnads- och arbetsvillkor och tillagar arbetstagarnas rättigheter. Två direktiv garanterar att likabehandlingsprincipen tillämpas i alla medlemsstater och de förbjuder diskriminering i arbetslivet på grund av ras, etniskt ursprung, religion eller övertygelse, funktionshinder, ålder eller sexuell läggning. Dessa direktiv, som antogs år 2000, förbjuder såväl direkt diskriminering (lika situationer behandlas olika) som indirekt diskriminering (olika situationer behandlas lika, vilket särskilt missgynnar vissa kategorier av personer).

En nationell domstol hade bitt EU-domstolen klargöra huruvida ett förbud mot **bärandet av muslimsk huvudduk på arbetsplatsen** var tillåtet. Som svar på den frågan slog EU-domstolen fast att det inte utgör direkt diskriminering om ett företag förbjuder sina anställda att bära synliga politiska, filosofiska eller religiösa symboler på arbetsplatsen. Förbudet utgör inte heller indirekt diskriminering om det visas att arbetsgivaren, enligt en intern policy som tillämpas på ett konsekvent och systematiskt sätt och som kommer till uttryck i företagets interna regler, strävar efter att uppvisa en neutral bild i förhållande till sina kunder. Om det inte finns någon sådan intern regel kan det dock inte anses att en arbetsgivarens vilja att ta hänsyn till en kunds önskemål om att tjänster inte längre ska utföras av en arbetstagare som bär muslimsk huvudduk utgör ett yrkeskrav som medför att det inte föreligger någon diskriminering.

→ **domarna G4S Secure Solutions och Bougnaoui samt ADDH av den 14 mars 2017, C-157/15 och C-188/15**

I Grekland måste sökande i uttagningsprov till polisutbildningen uppfylla vissa tillträdeskrav, av vilka ett är att man ska vara minst 170 cm lång. Domstolen fann att detta minimikrav vad gäller kroppslängden som gäller för samtliga sökande i praktiken missgynnar långt fler kvinnor än män och således utgör **indirekt diskriminering på grund av kön**. Trots att målet att inrätta ett funktionsdugligt och välfungerande polisväsende är legitimt, är medlen för att uppnå målet oproportionerliga. Av det skälet är denna diskriminering oberättigad och strider mot unionsrätten.

→ **domen Kalliri av den 18 oktober 2017, C-409/16**

I Tyskland slutade flygbolaget Lufthansa anlita en pilot när han fyllde 65 år. Som skäl angavs att han enligt en EU-förordning inte längre hade rätt att flyga kommersiella passagerarflygplan. Domstolen ansåg att förordningens bestämmelser visserligen innebar **diskriminering på grund av ålder** men att de samtidigt eftersträvade det legitima målet att garantera flygsäkerheten. Medlen (förbudet för piloter som fyllt 65 år att flyga kommersiella passagerarplan) för att uppnå det målet är proportionerliga i och med att förbudet endast rör kommersiell flygtransport. Följaktligen får piloter som är 65 år eller mer utföra tomflygningar, överföringsflygningar eller delta i utbildningen av piloter.

domen Fries av den 5 juli 2017, C-190/16

Slutligen har domstolen slagit fast att även om det i anställningsavtalen mellan flygbolaget Ryanair och dess personal anges att det endast är irländska domstolar som är behöriga att pröva eventuella tvister så kan arbetstagarna – enligt unionens bestämmelser om **domstols behörighet** – vända sig till domstolen i den ort från vilken de huvudsakligen uppfyller sina förpliktelser gentemot Ryanair. För att fastställa denna ort ska man beakta alla relevanta omständigheter, till exempel varifrån arbetstagaren utför sina transportuppdrag, vart arbetstagaren återvänder efter uppdraget, var denne mottar instruktioner avseende sina uppdrag och organiserar sitt arbete, inklusive vilken ort som är arbetstagarens "stationeringsort".

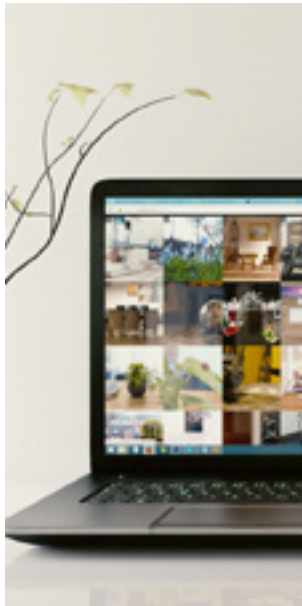
domen Nogueira m.fl. av den 14 september 2017, förenade målen C-168/16 och C-169/16

Skydd av den fria konkurrensen och den inre marknaden

Även om unionen med tiden har fått en rad nya befogenhetsområden är uppgiften att säkerställa att den inre marknaden fungerar väl och att reglerna om fri konkurrens iakttas fortfarande av alldeles särskild betydelse. Under år 2017 har domstolen och tribunalen haft tillfälle att kontrollera ett antal affärsmetoder och skatteupplägg för att undersöka om de är förenliga med unionsrätten.

Ett spanskt mål rörde den tjänst som **Uber** tillhandahåller och som innebär att förare, som inte är yrkesförare men som utför transporttjänster, kommer i kontakt med kunder via en online-plattform. Domstolen slog fast att denna förmedlingstjänst utgör en **transporttjänst** som för närvarande inte omfattas av unionsrätten utan kan regleras av medlemsstaterna själva. Uber får alltså endast fortsätta med sin verksamhet efter att ha beviljats de tillstånd som nationella myndigheter kräver för att utföra persontransporter.

→ **domen Asociación Profesional Elite Taxi av den 20 december 2017, C-434/15**

Intel hade överklagat en dom från tribunalen där denna hade bekräftat kommissionens beslut att ålägga bolaget böter med ett belopp på 1,06 miljarder euro på grund av dess **missbruk av dominerande ställning på marknaden för x86-processorer**. Domstolen upphävde den överklagade domen med motiveringen att tribunalen endast hade konstaterat att de rabatter som Intel gav de viktigaste datortillverkarna var konkurrensbegränsande till sin natur i stället för att undersöka huruvida rabatterna faktiskt kunde leda till att konkurrenter utestängdes från marknaden. Tribunalen ska nu göra denna undersökning och meddela en ny dom.

→ **domen Intel/kommissionen av den 6 september 2017, C-413/14 P**

Vad gäller saluföring av **lyxvaror** har domstolen konstaterat att en leverantör av sådana varor får förbjuda sin auktoriserade återförsäljare att sälja dem via utomstående parterers plattformar, exempelvis Amazon. För att garantera varornas lyxframtoning bör leverantören nämligen kunna fastställa villkoren för varornas försäljning på internet.

→ **domen Coty Germany av den 6 december 2017, C-230/16**

I Spanien önskade ett religiöst samfund komma i åtnjutande av **sådana skattebefrielser som katolska kyrkan har rätt till** i den medlemsstaten för arbeten som utförs på en skolbyggnad som katolska kyrkan förvaltar. Byggnaden används både för obligatorisk undervisning som regleras och finansieras av staten och för fri undervisning, som tillhandahålls mot betalning. Domstolen slog fast att dessa skattebefrielser kan utgöra otillåtet statligt stöd och att de inte får tillämpas på den ekonomiska verksamhet som bedrivs i de aktuella lokalerna, bland annat de undervisningstjänster som tillhandahålls mot betalning.

→ **domen Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania av den 27 juni 2017, C-74/16**

Tribunalen har för sin del bekräftat giltigheten av antidumpnings- och antisubventionsåtgärder på **import av solceller från Kina**. Åtgärderna hade beslutats av rådet dels på grund av att solcellerna såldes i Europa till ett pris som låg betydligt under marknadspriset, dels på grund av att kinesiska företag som exporterade dessa produkter till Europa fick olagliga subventioner från kinesiska staten, vilket var till skada för unionstillverkarna av solceller.

→ **domen JingAo Solar m.fl./rådet av den 28 februari 2017, T-157/14**

I ett annat mål ogiltigförklarade tribunalen delvis kommissionens beslut att ålägga Icap-koncernen böter med cirka 15 miljoner euro. Kommissionen hade nämligen konstaterat att koncernen, som är specialiserad på finansiell förmedlingsverksamhet, hade deltagit i **samordnade förfaranden avseende räntederivat i japanska yen** (sammantaget uppgick de böter som ålagts banker som deltagit i dessa samordnade förfaranden till ungefär 670 miljoner euro). Enligt tribunalen hade kommissionen gjort fel när den fastställde i vilken egenskap och hur länge Icap deltagit i det samordnade förfarandet och att den inte hade motiverat metoden för beräkning av böterna tillräckligt noga.

→ **domen Icap m.fl./kommissionen av den 10 november 2017, T-180/15**

På grund av att ett fel i förfarandet ogiltigförklarade tribunalen även kommissionens beslut att inte godkänna en koncentration mellan det amerikanska bolaget United Parcel Service (UPS) och det nederländska bolaget TNT Express (TNT) som är verksamma inom sektorn för expressleverans av mindre paket. Enligt tribunalen hade kommissionen åsidosatt UPS:s rätt till försvar genom att grunda sin bedömning på en ekonometrisk analys som inte hade diskuterats under det administrativa förfarandet.

→ **domen UPS/kommissionen av den 7 mars 2017, T-194/13**

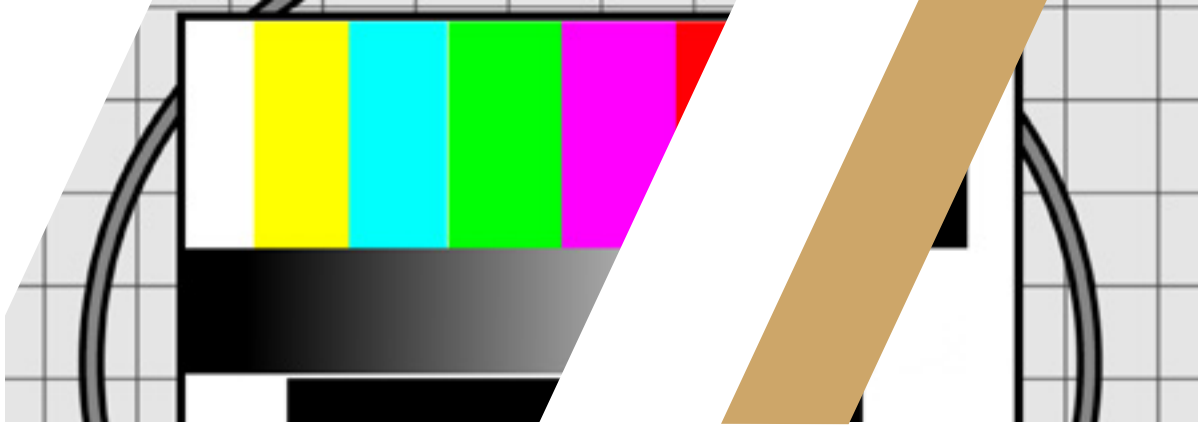
På området för statligt stöd bekräftade tribunalen att Frankrike var skyldigt att återkräva det statliga stöd som beviljats bolaget Société Nationale Corse-Méditerranée (SNCM). Stödet uppgick till ett belopp på 220 miljoner euro och avsåg vissa sjötransporttjänster på linjen mellan Marseille och Korsika. Tribunalen godtog alltså kommissionens bedömning att stödet var oförenligt med den inre marknaden.

→ **domarna Frankrike/kommissionen och SNCM/kommissionen av den 1 mars 2017, T-366/16 och T-454/13**

Slutligen har tribunalen konstaterat att Landeskreditbank Baden-Württemberg, som är delstaten Baden-Württembergs (Tyskland) investerings- och utvecklingsbank, står **under tillsyn av Europeiska centralbanken (ECB)** och inte av de tyska myndigheterna. Eftersom den aktuella tyska bankens tillgångar överstiger 30 miljarder euro ska den anses utgöra en "betydande enhet" som därmed omfattas av ECB:s kontroll.

→ **domen Landeskreditbank Baden-Württemberg/ ECB av den 16 maj 2017, T-122/15**

Skydd av immateriella rättigheter

Immaterialrätten omfattar all ensamrätt som medges intellektuella verk. Immaterialrätten består av två delar: den industriella äganderätten (patent, varumärken, formgivningar m.m.) och upphovsrätten som skyddar litterära och konstnärliga verk. EU skyddar immateriella rättigheter för att främja skapande och investeringar i nya arbeten och på nya områden (musik, film, tv-program m.m.) och bidrar på så sätt till konkurrenskraft, sysselsättning och innovation.

Domstolen har slagit fast att det inte är tillåtet att sälja en **multimediaspelare** som gör det möjligt att enkelt och utan kostnad på en tv-skärm titta på filmer som olagligen finns tillgängliga på internet. Det är också olagligt att på denna spelare tillfälligt mångfaldiga ett skyddat verk som publiceras på streamingwebbsidor utan tillstånd av upphovsrättsinnehavaren.

→ [domen Stichting Brein av den 26 april 2017, C-527/15](#)

I samma anda har domstolen funnit att en **digital plattform** som gör det möjligt för användarna att dela och ladda ned, i delar ("torrents"), verk som finns på deras egna datorer strider mot unionsrätten, eftersom den ger tillgång till skyddade verk som gjorts tillgängliga utan upphovsrättsinnehavarens tillstånd.

→ [domen Stichting Brein av den 14 juni 2017, C-610/15](#)

Vidare måste ett **system för fjärrstyrd videoinspelning** av tv-program och tillhandahållande av kopior av programmen som lagrats i ett moln ("cloud") tillåtas av upphovsmannen, eftersom det utgör en vidaresändning av programmen.

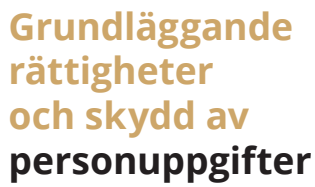
→ [domen VCAST av den 29 november 2017, C-265/16](#)

Slutligen slog tribunalen fast att bolaget Coca-Cola kunde motsätta sig att kännetecknet "Master", med samma typsnitt som varumärket Coca-Cola, registrerades som EU-varumärke för marknadsföring av drycker och livsmedel. Trots att kännetecknet "Master" för närvarande endast används i Syrien och Mellanöstern i en utformning som liknar Coca-Colas ansåg tribunalen att Coca-Cola kunde bevisa att det fanns en risk för snyltning i ekonomiskt hänseende genom att visa att det var sannolikt att kännetecknet "Master" i framtiden skulle komma att användas på samma sätt inom EU.

[domen The Coca-Cola Company/EUIPO av den 7 december 2017, T-61/16](#)

Europaparlamentet hade begärt ett yttrande från EU-domstolen angående det **avtal om överföring, behandling och lagring av uppgifter om flygpassagerare** (PNR-avtalet) som förhandlats fram mellan EU och Kanada. Domstolen gjorde den bedömningen att avtalet inte kunde ingås, eftersom det var oförenligt med de grundläggande rättigheter som unionen erkänner, bland annat respekten för privatlivet och skyddet av personuppgifter.

I ett annat mål fann domstolen att ett samtycke från en **telefonabbonent** om användning av hans eller hennes personuppgifter även omfattar **användning** av uppgifterna i en annan medlemsstat.

Domstolen har dessutom slagit fast att det inte finns någon **rätt att bli glömd** i fråga om personuppgifter som finns i bolagsregistret. Efter det att en tillräckligt lång tid förflutit sedan ett bolag upplösts kan medlemsstaterna emellertid, i undantagsfall, medge att tredje man endast ska ha begränsad tillgång till uppgifterna.

2017 ARS RAPPORT

Till sist beslutade tribunalen, i fyra mål, att Europeiska unionen skulle betala närmare 1,5 miljoner euro i skadestånd (exklusive kompensationsränta och dröjsmålsränta) till flera bolag på grund av att tribunalen hade tagit oskäligt lång tid på sig för att avgöra mål där dessa bolag var parter. Tribunalen fann att bolagen hade orsakats ekonomisk skada (kostnader för bankgarantier) och ideell skada (på grund av den osäkra situation bolagen befann sig i) till följd av den oskäligt långa handläggningstiden. I ett femte mål ansåg tribunalen däremot att det saknades skäl att utdöma skadestånd, eftersom den långa handläggningstiden var motiverad av objektiva omständigheter.

- domarna Gascogne Sack Deutschland och Gascogne/Europeiska unionen av den 10 januari 2017, T-577/14,
- Aalberts Industries/Europeiska unionen av den 1 februari 2017, T-725/14,
 - Kendrion/Europeiska unionen av den 1 februari 2017, T-479/14,
- ASPLA och Armando Álvarez/Europeiska unionen av den 17 februari 2017, T-40/15,
- Guardian Europe/Europeiska unionen av den 7 juni 2017, T-673/15

Internationella avtal

Frihandelsavtalet EU–Singapore är ett av de första bilaterala frihandelsavtalen av ”den nya generationen”. Utöver traditionella bestämmelser om begränsning av tullar och icke-tariffära hinder för handel med varor och tjänster, innehåller avtalet även bestämmelser på olika områden med anknytning till handel, såsom skydd av immateriella rättigheter, investeringar, offentlig upphandling, konkurrens och hållbar utveckling.

Vidare kan nämnas att kommissionen hade beslutat att inte medge registrering av ett förslaget europeiskt medborgarinitiativ som hade bildats i syfte att stoppa det transatlantiska partnerskapet för handel och investeringar med Förenta staterna (TTIP) och frihandelsavtalet med Kanada (Ceta). De personer som låg bakom förslaget väckte talan vid tribunalen för att den skulle ogiltigförklara kommissionens beslut. Europeiska medborgarinitiativ utgör en möjlighet för EU-medborgare att, på vissa villkor, vända sig till kommissionen och begära att den ska lägga fram ett förslag till unionsrättsakt för lagstiftaren.

Kommissionen hade begärt ett yttrande från domstolen för att få klarlagt om avtalet kunde ingås av unionen ensam eller om medlemsstaternas medverkan krävdes. Domstolen förklarade att de nya frihandelsavtalen som baseras på det modellavtal som förhandlats mellan Europeiska unionen och Singapore inte kan **ingås av unionen ensam**, eftersom två delar av avtalen (andra utländska investeringar än direktinvesteringar samt mekanismen för tvistlösning mellan investerare och stater) inte omfattas av **unionens exklusiva befogenhet**, vilket innebär att medlemsstaternas medverkan är nödvändig.

→ [yttrande 2/15 av den 16 maj 2017, frihandelsavtalet med Singapore](#)

Tribunalen ogiltigförklarade för sin del kommissionens beslut att inte bevilja registrering av det föreslagna europeiska medborgarinitiativet som hade till syfte att stoppa TTIP och Ceta. Enligt tribunalen innebär detta initiativ nämligen inte alls en icke godtagbar inblandning i ett lagstiftningsförfarande utan en legitim inledning på en demokratisk debatt vid en lämplig tidpunkt.

→ [domen Efler m.fl./kommissionen av den 10 maj 2017, T-754/14](#)

Utrikespolitik och restriktiva åtgärder

Så kallade restriktiva åtgärder är ett utrikespolitiskt instrument som unionen använder i syfte att få ett tredjeland att ändra sin politik eller sitt beteende. Restriktiva åtgärder kan ta formen av ett vapenembargo, frysning av tillgångar, inreseförbud eller förbud att transiteras EU:s territorium, import- eller exportförbud eller dylikt. Åtgärderna kan riktas mot regeringar, bolag, fysiska personer liksom grupper eller organisationer (till exempel terroristgrupper).

Domstolen och tribunalen har redan prövat många mål om restriktiva åtgärder gällande bland annat Afghanistan, Vitryssland, Elfenbenskusten, Egypten, Iran, Libyen, Ryssland, Syrien, Tunisien, Ukraina och även Zimbabwe.

I fråga om restriktiva åtgärder som vidtagits med anledning av krisen i Ukraina har domstolen och tribunalen godkänt en fortsatt frysning av flera fysiska och juridiska personers tillgångar. I synnerhet har domstolen bekräftat frysningen av före presidenten **Viktor Janukovytsj** och hans son Aleksanders tillgångar för perioden den 6 mars 2015–6 mars 2016.

→ [domarna Janukovytsj/rådet av den 19 oktober 2017, C-598/16 P och C-599/16 P](#)

Tribunalen har för sin del godkänt frysningen av tillgångar som tillhör det ryska företaget **Almaz-Antey** på grund av att företaget stöder verksamhet som hotar Ukrainas suveränitet och oberoende genom att tillverka vapen och militär utrustning som levereras till Ryssland som i sin tur lämnar dem vidare till separatister i östra Ukraina.

→ [domen Almaz-Antey Air and Space Defence/rådet av den 25 januari 2017, T-255/15](#)

Återigen i samband med krisen i Ukraina slog domstolen fast att de restriktiva åtgärder som rådet vidtagit mot vissa **ryska företag**, däribland **Rosneft**, var giltiga. Rådet hade nämligen lämnat en tillräcklig motivering för åtgärderna, och inskränkningen av de berörda företagens näringsfrihet och rätt till egendom kunde inte, med beaktande av att åtgärderna progressivt ökade i intensitet, anses vara oproportionerlig.

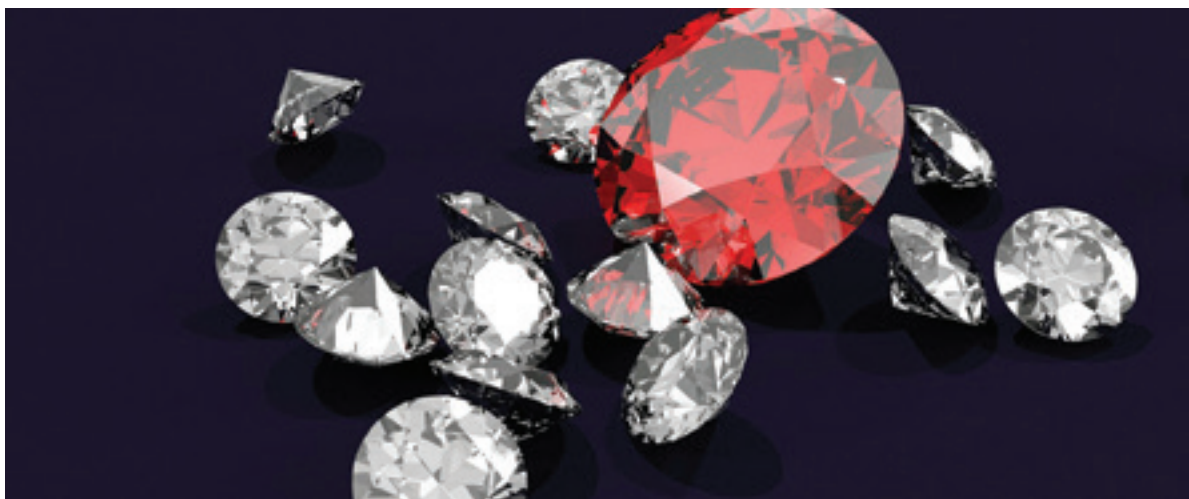
→ [domen Rosneft av den 28 mars 2017, C-72/15](#)

Domstolen slog vidare fast att tribunalen inte borde ha ogiltigförklarat rådets beslut att låta **Hamas** stå kvar i den europeiska förteckningen över **terroristorganisationer**. Vid sin översyn av Hamas situation kunde rådet nämligen grunda sitt beslut på andra källor än nationella beslut från behöriga myndigheter. Målet återförvisades till tribunalen som nu ska ta ställning till de faktiska omständigheter och argument som den inte uttalat sig om i sin dom från 2014.

→ [domen rådet/Hamas av den 26 juli 2017, C-79/15 P](#)

Slutligen bekräftade tribunalen frysningen av företagen **Badicas och Kardiams** tillgångar som rådet beslutat i ärendet om de centralafrikanska "konfliktdiamanterna". Rådet hade visat att diamanter hade exporterats och utnyttjats olagligt i strid med det folkrättsliga exportförbudet. Tribunalen påpekade dessutom att Badica och Kardiam som fortsatte att köpa diamanter av samlare därigenom med nödvändighet gav stöd åt väpnade grupper som strider i Centralafrikanska republiken.

→ [domen Badica och Kardiam/rådet av den 20 juli 2017, T-619/15](#)

B NYCKELTAL FÖR DEN DÖMANDE VERKSAMHETEN

DOMSTOLEN

Domstolen kan huvudsakligen pröva följande typer av mål:

- **Begäran om förhandsavgörande**, när en nationell domstol är osäker på hur en av unionens rättsakter ska tolkas eller om rättsakten är giltig. Den nationella domstolen vilandeförklarar i ett sådant fall det nationella målet och ställer en fråga till EU-domstolen, som uttalar sig om hur de aktuella bestämmelserna ska tolkas eller om deras giltighet. Med hjälp av EU-domstolens svar kan den nationella domstolen sedan avgöra det nationella målet. I mål som kräver ett svar inom en mycket kort tid (till exempel i fråga om asyl, gränskontroll, bortförande av barn m.m.), används ett förfarande för **brådskande mål om förhandsavgörande ("PPU")**.
- **Överklagande** av avgöranden som meddelats av tribunalen. Genom detta rättsmedel har domstolen möjlighet att upphäva tribunalens avgörande.
- **Direkt talan**, som huvudsakligen syftar till att
 - ♦ få en unionsrättsakt ogiltigförklarad ("talan om **ogiltigförklaring**") eller att
 - ♦ få fastställt att en medlemsstat har åsidosatt unionsrätten ("talan om **fördragsbrott**"). Om medlemsstaten inte följer domen i vilken fördragsbrottet fastställs kan domstolen efter en andra talan, benämnd talan om "**dubbelt fördragsbrott**" besluta om ekonomiska påföljder för medlemsstaten.
- **Begäran om yttrande** för att få klargjort huruvida ett avtal som unionen avser att ingå med ett tredjeland eller en internationell organisation är förenligt med fördragen. En sådan begäran får framställas av en medlemsstat eller av en EU-institution (parlamentet, rådet eller kommissionen).

739 Inkomna mål

Begäran om förhandsavgörande

533

varav

PPU

Medlemsstater som oftast framställer begäran om förhandsavgörande:

Tyskland **149** Italien **57** Nederländerna **38**
Österrike **31** Frankrike **25**

Mål om direkt talan

46

varav

mål om fördragsbrott och

mål om "dubbelt fördragsbrott"

Överklaganden av tribunalens avgöranden

147

Yttrande

1

Ansökningar om rättshjälp

12

En part som inte har möjlighet att bära kostnaderna för förfarandet får ansöka om gratis rättshjälp.

699 Avgjorda mål

Mål om förhandsavgörande

447

varav

6

PPU

Mål om direkt talan

37

varav

20

mål där fördragsbrott konstaterats mot **11** medlemsstater

varav

1

dom om "dubbelt fördragsbrott"

Överklaganden av tribunalens avgöranden

198

där tribunalens avgörande upphävdes i

34

fall

Yttranden

3

Genomsnittlig handläggningstid

16,4

månader

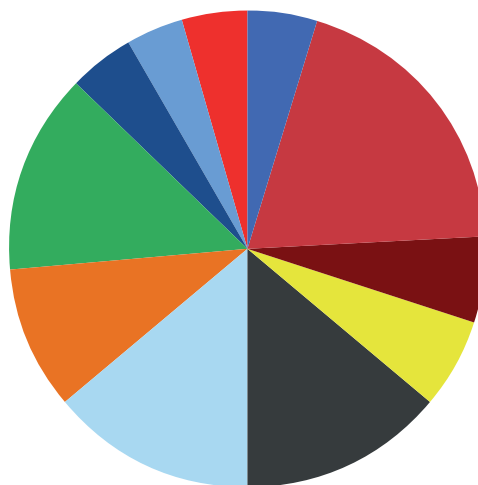
Genomsnittlig handläggningstid i brådskande mål om förhandsavgörande

2,9

månader

Huvudsakliga ämnesområden

- 62** Beskattning
- 43** Fri rörlighet, etableringsfrihet och inre marknaden
- 60** Immateriell och industriell äganderätt
- 22** Jordbruk
- 86** Konkurrens och statligt stöd
- 20** Konsumentskydd
- 27** Miljö
- 61** Område med frihet säkerhet och rättvisa
- 26** Socialrätt
- 17** Transport
- 19** Tullunionen

TRIBUNALEN

Tribunalen kan, i första instans, pröva mål där **fysiska** eller **juridiska personer** (med **juridiska personer** avses **bolag, föreningar m.m.**) eller **medlemsstater** väcker direkt talan mot rättsakter antagna av Europeiska unionens institutioner, organ och byråer. Tribunalen kan även avgöra mål om ersättning för skada som institutionerna eller deras anställda orsakat. En stor del av målen har en ekonomisk koppling: immaterialrätt (Europeiska unionens varumärken och formgivningar), konkurrens och statligt stöd och tillsyn av banksektorn och den finansiella sektorn.

Tribunalen är även behörig att pröva tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda.

Tribunalens avgöranden kan överklagas till domstolen, som då endast prövar rättsfrågor.

917 Inkomna mål

Mål om direkt talan

807

varav

298

om immaterialrätt

86

personalmål

423

andra mål om direkt talan
(inbegripet 31 mål där talan
väckts av en medlemsstat)

Ansökan om rättshjälp

56

En part som inte har möjlighet att bära kostnaderna för förfarandet får ansöka om gratis rättshjälp.

895 Avgjorda mål

Mål om direkt talan

721

376

om immateriell
och industriell
ägarerätt

varav

66

personalmål

279

andra mål om
direkt talan

överklaganden av personal- domstolens avgöranden

40

Där personaldomstolens
avgörande upphävdes i

11

fall

Personaldomstolen, som inrättades år 2004, upphörde med sin verksamhet den 31 augusti 2016 som ett led i reformen av Europeiska unionens domstolsstruktur. Pågående mål överfördes till tribunalen, som sedan den 1 september 2016 är den domstol som är behörig att avgöra personalmål.

Genomsnittlig handläggningstid

16,3 månader

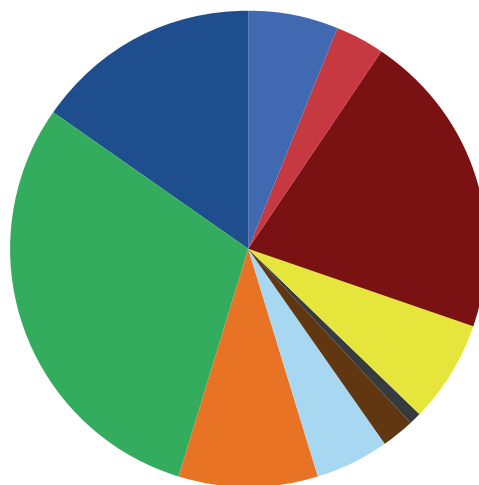
Andel avgöranden
från tribunalen som
överklagats till domstolen

22 %

1 508

Pågående mål
per den 31 december 2017

Huvudsakliga ämnesområden

- 116** Ekonomisk och monetär politik
- 370** Immateriell rätt
- 43** Jordbruk
- 84** Konkurrens
- 12** Miljö
- 27** Offentlig upphandling
- 62** Restriktiva åtgärder
- 256** Statligt stöd
- 76** Tillgång till handlingar
- 187** Tjänsteföreskrifterna

3 Ett år
präglad
av öppenhet
och dialog

A

STÖRRE EVENEMANG

Den dialog som EU-domstolen har med nationella domstolar och unionsmedborgare är inte begränsad till domstolsförfaranden utan berikas varje år av olika diskussioner.

År 2017 var ett år fyllt av möten och diskussioner som bidragit till att sprida och öka kunskapen om EU-rätten och unionens rättspraxis.

27
mars

Domarmöte
och
60-årsjubileet
av Rom-
fördragets
underteck-
nande

Domare från olika domstolar i medlemsstaterna träffas årligen i samband med det domarmöte som EU-domstolen anordnar för att diskutera olika områden inom unionsrätten. Evenemanget syftar till att stärka den juridiska dialog som förs mellan EU-domstolen och nationella domstolar, i synnerhet genom förfarandet för begäran om förhandsavgörande. Domarmötet syftar även till att främja spridningen och den enhetliga tillämpningen av EU-rätten, eftersom de nationella domstolarna är de första som tillämpar den i de tvister de har att avgöra.

Detta år hålls domarmötet i samband med 60-årsjubileet av Romfördragets undertecknande. För att högtidligt hålla denna händelse bjuder EU-domstolen in ordförandena för alla författningsdomstolar och

högsta domstolar (civila domstolar, brottmålsdomstolar, förvaltningsdomstolar och författningsdomstolar). Nära 70 deltagare hörsammade inbjudan. Syftet med mötet var att främja domstolssamarbetet i nätverk som ska leda till att ett veritabelt europeiskt rättsskipningsområde skapas och att framhålla den historiska dimensionen på detta samarbete mellan EU-domstolen och de nationella domstolarna där de nationella högsta domstolarna har lämnat betydande bidrag.

I samband med domarmötet antog EU-domstolen en Förklaring där värdet av detta samarbete högtidligen uppmärksammas, vilken publicerades på domstolens webbplats.

Deltagare i domarmötet år 2017.

Förklaring av Europeiska unionens domstol i samband med det domarmöte som samlar ordförandena för medlemsstaternas författningsdomstolar och högsta domstolar för att högtidlighålla 60-årsjubileet av Romfördragets undertecknande

Europeiska unionen utgör en union som bygger på rättsstatsprincipen och som inte bara har genomgått en betydande utvidgning utan även har fördjupats betydligt sedan Romfördraget undertecknades.

Sextioårsjubileet av detta undertecknande ger oss tillfälle att betona vikten av den dialog som – i ständig förnyelse – förs mellan Europeiska unionens domstol och de nationella domstolarna, med respekt för deras enskilda rättskulturer och rättssystem samt för de språk som de uttrycker sig på.

I denna anda har Europeiska unionens domstol samlat ordförandena för medlemsstaternas författningsdomstolar och högsta domstolar här i Luxemburg för att fördjupa nätverket för samarbete mellan domstolar, vilket är en förutsättning för att skapa ett verkligt europeiskt rättsligt område.

Europeiska unionens domstolsnätverk består av de nationella domstolarna och EU-domstolen. EU-domstolen vill betona att detta nätverk är av väsentlig betydelse för att upprätthålla och utveckla respekten för de grundläggande rättigheterna samt för de värderingar grundade på demokrati och rättsstatsprincipen som unionen bygger på.

Europeiska unionens domstol kommer, i nära samarbete med de nationella domstolarna, att fortsätta att fullgöra sitt uppdrag enligt fördragen, det vill säga att garantera att rättsordningen respekteras av alla och gäller för alla samt att härigenom säkerställa de värderingar som är gemensamma för unionsmedborgarna och medlemsstaterna.

31
mars

Final i
"European
Law Moot
Court
Competition"

European Law Moot Court Competition, som anordnas sedan närmare 30 år av European Law Moot Court Society, är en pläderingstävling vars syfte är att främja kunskapen om unionsrätten bland juridikstuderande. Tävlingen anses vara en de mest prestigefyllda tävlingarna i världen och finalen anordnas hos domstolen varje år. I finalen möts olika lag bestående av studenter från alla

medlemsstater, men även från Förenta staterna. Studenterna pläderar inför en jury sammansatt av ledamöter av domstolen och tribunalen. Vinnaren i 2017 års upplaga är laget från **City University** i London. Priset för "bästa generaladvokat" och "bästa ombud för kommissionen" gick till Julie Benedetti, **HEC i Paris** (Frankrike) respektive Mikoláš Ružek från **Helsingfors universitet** (Finland).

15

22
april

Luxembourg
Forum 2017

Ledamöter av Europeiska unionens domstol och **Förenta staternas högsta domstol** träffas sedan 1998 regelbundet, i Luxemburg eller i Förenta staterna, för att bygga vidare på den dialog som inletts för nära 20 år sedan. Dessa utbyten gavs en fastare form år 2012 genom inrättandet av "Luxembourg Forum". 2017 års upplaga ägde rum i Förenta staterna med stöd av Högsta

domstolen, *University of Michigan* och *American university*. EU-domstolen representerades av ordföranden och elva ledamöter som först reste till Ann Arbor (Michigan) och därefter till Washington D.C. för att delta i en rad besök, arbetsmöten och rundabordssamtal med sina amerikanska kollegor. Nästa Luxembourg Forum äger rum i Luxemburg år 2020.

14 maj

Öppet hus
vid EU-
domstolen

Den 9 maj firas Europadagen i alla medlemsstater till minne av det tal den franske ministern Robert Schuman höll den 9 maj 1950. I samband med dessa festligheter håller domstolen öppet hus. Fler än 150 frivilliga ur domstolens personal deltar aktivt och tar emot, informerar och guidar besökarna under avslappnade former vid en pedagogisk rundvandring i lokalerna. Under dagen har enskilda möjlighet att upptäcka institutionen och lära sig mer om dess uppdrag och funktionssätt. Det är också ett tillfälle att studera byggnadernas arkitektur och beundra de konstverk som utlånats av medlemsstaterna och som är ett uttryck för Europas konstnärliga och kulturella traditioner. Årets upplaga av öppet hus-dagen drog till sig fler än **3 600 besökare**.

11 september

Första
mötet för
Europeiska
unionens
domstols-
nätverk

Som en uppföljning på domarmötet den 27 mars bjöd EU-domstolens ordförande in ordförandena för medlemsstaternas författningsdomstolar och högsta domstolar att delta i det första mötet för Europeiska unionens domstolsnätverk.(RJUE). Syftet med nätverket är att stärka det rättsliga samarbetet till gagn för europeisk rättskipning av hög kvalitet. Nätverkets första möte ägde alltså rum hos EU-domstolen i närvaro av nätverksrepresentanter från 60 författningsdomstolar och högsta domstolar

i medlemsstaterna. Deltagarna utarbetade gemensamt metoder för hur utbytet inom nätverket ska gå till.

Nätverket kommer att främja den ömsesidiga kunskapen om medlemsstaternas rättsordningar och rättspraxis och kommer även bidra till att fördjupa dialogen mellan EU-domstolen och de nationella domstolarna genom mål om förhandsavgörande.

Officiella besök vid Europeiska unionens domstol

Som ett led i den kontinuerliga institutionella dialog som förs mellan EU-domstolen, övriga europeiska institutioner, internationella domstolar samt medlemsstaternas institutioner och domstolar, tog EU-domstolen år 2017 emot en delegation från Europaparlamentets utskott för rättsliga frågor, FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, Zeid Ra'ad Al Hussein, ledamöter av Efta-ländernas (*European Free Trade Association*) (Island, Norge och Liechtenstein) högsta domstolar, delegationer från Förbundsrepubliken Tysklands Federala författningsdomstol och Federala skattedomstol, Rumäniens riksåklagare och en delegation åklagare vid Rumäniens högsta domstol, delegationer från Storhertigdömet Luxemburgs högsta förvaltningsdomstol, appellationsdomstolarna i Karlsruhe, Liège och Colmar (Kalico) och Republiken Italiens högsta rådsråd. EU-domstolen har därutöver tagit emot en delegation från underutskottet för Europarätt inom det tyska parlamentets rättsliga utskott.

Domstolen har även haft besök av olika högt uppsatta personer från medlemsstaterna, bland vilka märks Republiken Greklands ambassadör i Luxemburg Louis-Alkiviadis Abatis, The Rt Hon. The Baroness Anelay of St Johns, Minister of State (Department for Exiting the European Union), Ministerpresidenten för Flanderns regering, Geert Bourgeois, Finlands justitieminister Antti Häkkinen, vice premiärminister Jan Jambon, statssekreterarna Philippe De Backer, Théo Francken och Zuhail Demir, samtliga från Belgiens federala regering, ministern med ansvar för förbundsstatliga frågor och Europafrågor från delstaten Hessen Lucia Puttrich.

B / NYCKELTAL

En kontinuerlig dialog med jurister

- Upprätthållande av dialogen med nationella domare

Möten med fler än

2 300

nationella domare

- nationella domare har tagits emot i samband med det årliga domarmötet eller under en praktikperiod på 6 eller 10 månader vid en domares kabinett
- seminarier som anordnats vid EU-domstolen
- föredrag har hållits för nationella domare inom ramen för europeiska sammanslutningar och domstolsnätverk
- deltagande i högtidliga ceremonier då nationella högsta domstolar och domstolar i högre instans återupptar sitt arbete efter uppehåll, möten med ordföranden och vice-ordföranden för europeiska högsta domstolar

- Främjande av juristers tillämpning och kunskap om unionsrätten

673

besöksgrupper

som får en presentation om de muntliga förhandlingar de är åhörare i eller om de båda instansernas funktionssätt

varav

219

grupper av jurister

närmare bestämt

3 805

personer

297

juristpraktikanter har tagits emot inom ramen för sin utbildning

449

externa användare

(studenter, forskare, professorer) har använt domstolens bibliotek för olika efterforskningar

En tät dialog med europeiska medborgare

19 874

besökare

varav

3 627

i samband med att domstolen höll öppet hus

146

pressmeddelanden

det vill säga sammanlagt

1 762

språkversioner

Varje pressmeddelande översätts till flera språk för att underlätta för journalister i medlemsstaterna. Pressmeddelandena finns att läsa på domstolens webbplats curia.europa.eu.

350

tweets har skickats via domstolens Twitter-konton

som har

42 000

följare

120

ansökningar om tillgång till domstolens administrativa handlingar och till domstolens historiska arkiv

Ungefär

28 000

förfrågningar om upplysningar per år

En regelbunden officiell och institutionell dialog

26

officiella besök

10

artighetsbesök av dignitärer från medlemsstaterna eller internationella organisationer

5

högtidliga sammankomster

4

**En
administration
i rättskipningens
tjänst**

Alfredo
CALOT ESCOBAR
Justitiesekreterare

Domstolens justitiesekreterare, tillika institutionens generalsekreterare, är chef för domstolens administrativa avdelningar under ordförandens överinseende. Han vittnar här om avdelningarnas engagemang till stöd för den dömande verksamheten.

EN EFFEKTIV, MODERN OCH FLERSPRÅKIG ADMINISTRATION

Domstolens tjänsteavdelningar genomförde under år 2017 den reform av institutionen som har lett till personaldomstolens avskaffande och en gradvis övergång till två domare per medlemsstat i tribunalen. Domstolen har inte fått större resurser i det här sammanhanget. Den och har till och med, under en femårsperiod, fått utstå en personalminskning som ett led i de indragningar som budgetmyndigheten beslutade år 2013.

Domstolens tjänsteavdelningar har gjort stora ansträngningar för att möta de utmaningar som hänger samman med domstolsinstansernas ökande verksamhet och produktivitet.

Man har särskilt försökt uppnå effektivitetsvinster, förbättra samarbetet och samordningen för ett optimalt utnyttjande av resurserna – en resursanvändning som institutionen måste redogöra för i samband med de kontroller som den omfattas av (särskilt i samband med budgetförhandlingarna och förfarandet för ansvarsfrihet och även som ett led i öppenhetspolicyen).

Under en av dessa kontroller har Europeiska unionens revisionsrätt gjort en översyn av domstolens och tribunalens målhanteringssystem. När det gäller institutionens administrativa verksamhet betonade revisionsrätten att översättningstjänsten genomför sitt uppdrag hos domstolsinstanserna korrekt (fristerna för översättning iakttas). Revisionsrätten rekommenderade även att institutionen inför ett integrerat och moderniserat it-system.

Detta är i linje med de effektivitets- och kvalitetsmål som domstolen eftersträvar samtidigt som flerspråkigheten – som är av grundläggande betydelse för institutionen – bevaras.

För dessa ändamål beslutades i september 2017 en omorganisation av den administrativa verksamheten som innebär att tjänsteavdelningarna inordnas i tre verksamhetspelare i syfte att konsolidera och förbättra kvaliteten på tjänsterna. I generaldirektoratet för administration ingår numera de avdelningar som sysslar med personaladministration, finansiella frågor, byggnader och annan utrustning. Språktjänsterna är mycket viktiga och speciella till sin natur och det beslutades därför

att inrätta ett generaldirektorat för flerspråkighet som består av översättnings- och tolkningstjänsterna. Slutligen samlas numera inom generaldirektoratet för information – i de olika bemärkelser som begreppet information har när det gäller en europeisk rättslig myndighet – it-avdelningen, kommunikationsavdelningen och den avdelning som ansvarar för dokumentation och biblioteket.

Personaladministration spelar en mycket viktig roll när det ställs sådana krav på rationalisering. Särskild uppmärksamhet har i det sammanhanget ägnats kvinnors möjligheter att nå beslutsfattande befattningar för att säkerställa att kvinnor är representerade bland domstolens personal i ledande ställning.

Domstolen har därutöver för avsikt att medverka i skapandet av nätverk för att dra största möjliga fördelar av att man delar tjänster, expertis och kompetens som redan finns i medlemsstaterna och inom institutionen. Som en uppföljning på mötet mellan ordförandena för medlemsstaternas författningsdomstolar och högsta domstolar som bjudits in i mars 2017 för att högtidlighålla 60-årsjubileet av Romfördragets undertecknande har domstolen utvecklat en plattform som är avsedd att främja domstolssamarbetet inom unionen. På samma sätt har domstolen för avsikt att stödja sig på den kompetens som finns hos bibliotek med en specialisering på juridiska verk för att förbättra de tjänster som domstolens eget bibliotek tillhandahåller internt och externt. Slutligen har press- och informationsenheten beslutat att ansluta sig till ett nätverk för korrespondenter som är specialiserade på juridisk kommunikation.

Det är alltså i en strävan efter kvalitet, som bland annat kan uppnås genom medverkan av organ och skickliga experter i medlemsstaterna, som EU-domstolen ämnar bidra till det europeiska projekt där den otvivelaktigt spelar en nyckelroll.

Alfredo
CALOT ESCOBAR
Justitiesekreterare

B

SIFFROR OCH PROJEKT

En institution som verkar för jämställdhet mellan män och kvinnor

Andelen kvinnor på chefstjänster inom domstolens administration placerar EU-domstolen på den övre halvan vad gäller genomsnittet för EU:s institutioner. Under det gångna året fortsatte den utvärdering som inleddes år 2015 tillsammans med samtliga kvinnor på chefsbefattningar för att ta reda på vilka åtgärder som kan tänkas uppmuntra kvinnor att söka chefstjänster och att i förlängningen stärka kvinnlig representation på samtliga hierarkiska nivåer.

Andel kvinnor

649

kvinnor på
handläggartjänster **53 %**

27

kvinnor på
chefsbeftattningar **36 %**

20 kvinnliga

chefer på
mellannivå **36 %**

7 kvinnliga

chefer på
högre nivå **37 %**

2 174

tjänstemän och
övriga anställda den
31 december 2017

850
män

40 %

1 324
kvinnor

60 %

Why does the Court of Justice of the EU...
**”Förklara för
medborgarna hur
EU-domstolens
praxis påverkar
deras vardagsliv.”**

Domstolen på YouTube

En modern domstol måste kunna förklara sitt uppdrag på ett effektivt sätt för de enskilda medborgarna. EU-domstolen använder sig av olika medier, bland annat sociala medier vilka, i likhet med YouTube, används i allt högre grad av medborgarna.

Med inriktning mot den breda allmänheten, som oftast inte är bekant med juridiken, har domstolen framställt flera kortfilmer som varar mellan två och tre minuter. Dessa filmer, som innehåller infografik och förklaringar av en berättare, ger tittaren kortfattad och lättbegriplig information. Målet är att förklara för medborgarna hur EU-domstolens praxis påverkar deras vardagsliv.

De första filmerna som publicerades på YouTube under år 2017 behandlar följande ämnen:

- *Varför finns EU-domstolen?*
- *Hur fungerar den?*
- *Vad gör EU-domstolen för mig?*
- *Hur skyddar domstolen och tribunalen mina rättigheter?*

Filmerna är utformade och anpassade för att ses på smarttelefoner och läsplattor men kan även ses på stora skärmar. De är därför ett användbart hjälpmedel under presentationer eller kurser.

Detta informationsprojekt som inleddes 2016 och genomfördes under år 2017 kommer att fortsätta under år 2018 med nya titlar som även i fortsättningen kommer att fokusera på enskilda medborgares intressen.

En miljömedveten institution

EU-domstolen driver sedan flera år en ambitiös miljöpolicy i syfte att uppfylla de strängaste kraven i fråga om hållbar utveckling och miljöskydd.

Detta fasta miljöengagemang är institutionens ledstjärna i de olika byggnadsprojekt den genomför och i den dagliga förvaltningen av institutionens resurser. Ett bevis på detta är EMAS-registreringen (Eco-Management and Audit Scheme) av den 15 december 2016.

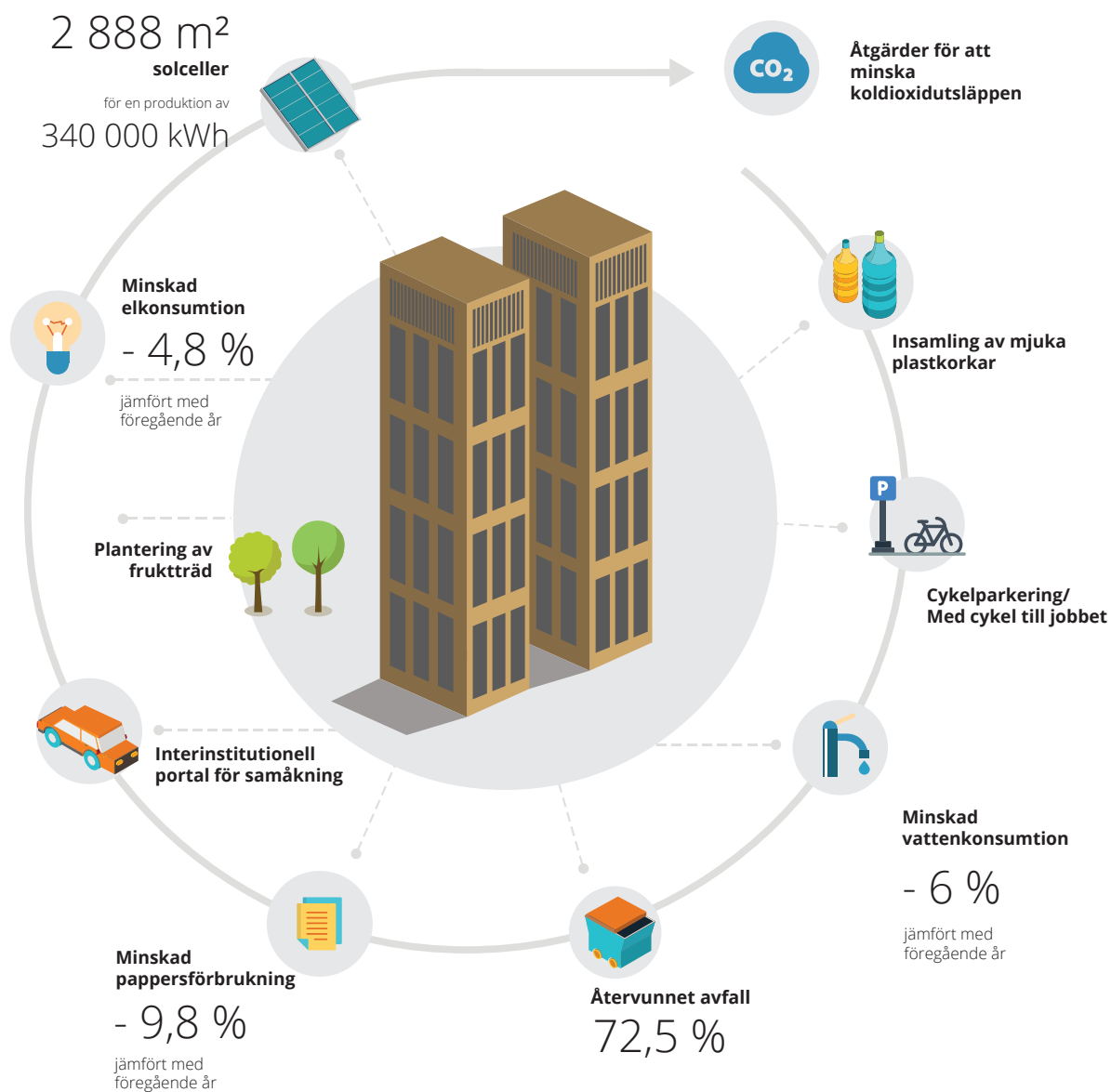
EMAS-Certifieringen, som inrättades genom en EU-förordning och som tilldelas organisationer som uppfyller stränga krav i fråga om miljöpolitik och ansträngningar för miljöskydd och hållbar utveckling, utgör således ett stort erkännande av domstolens ekologiska engagemang och höga miljöprestanda.

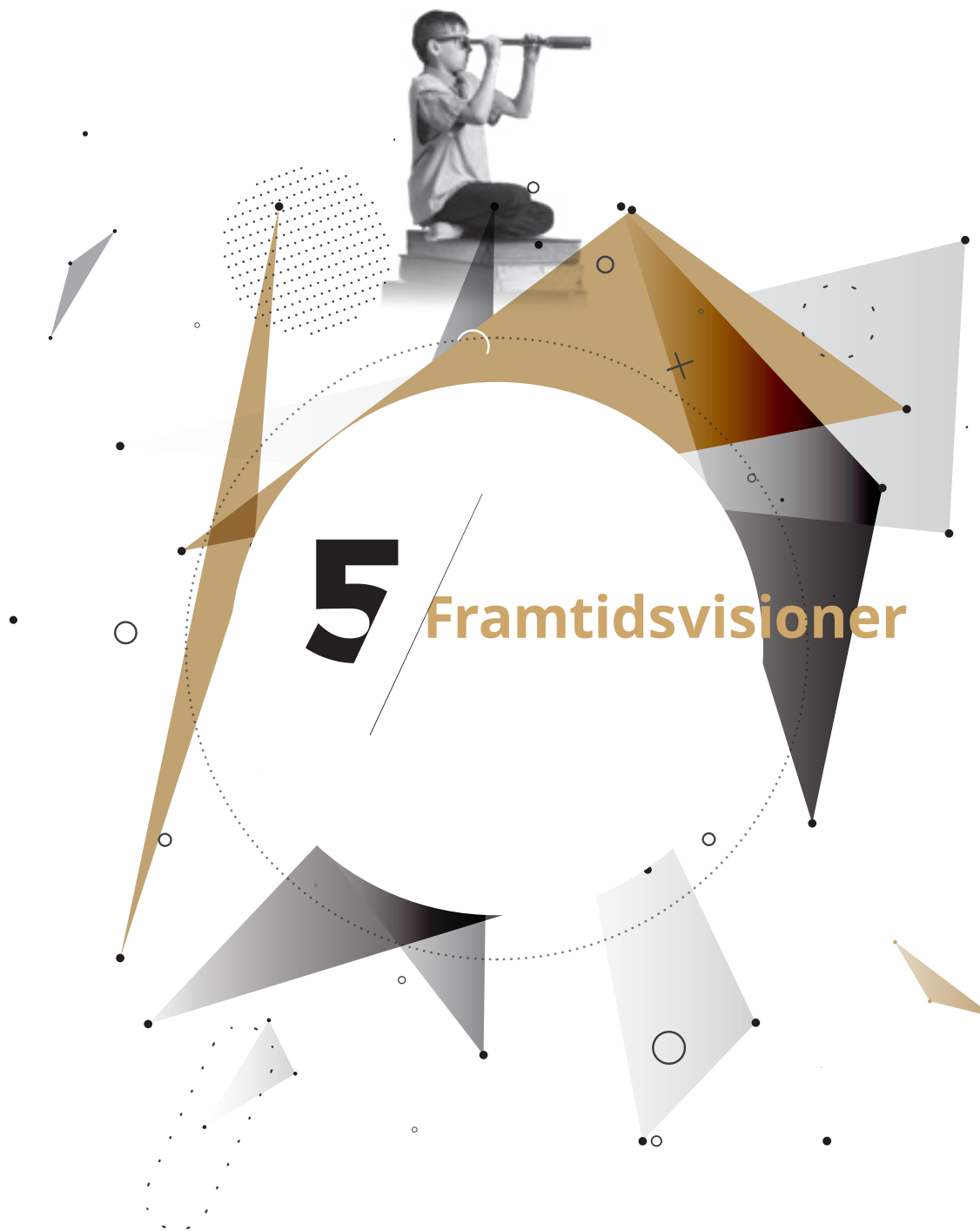
Certifieringen leder till konkreta resultat i form av miljöprojekt vars verkningar inte är begränsade till EU-domstolen som institution, bland annat på mobilitetsområdet.

I denna anda deltog personal från domstolen i den luxemburgska statens kampanj **"Mam vélo op d'Schaff"** (på svenska "Med cykel till jobbet") som den luxemburgska transportsföreningen (Verkéiersverbond) driver för att öka medborgarnas medvetenhet om "mjuka" transportmedel och särskilt möjligheten att ta sig fram på cykel. Tack vare personalens stora engagemang har mer än 33 000 km tillryggalagts, vilket motsvarar en besparing på nästan 6 ton koldioxidutsläpp, och domstolen fick ta emot 2:a pris i kategorin "företag" som delades ut av den luxemburgska statssekreteraren för hållbar utveckling och infrastruktur.

Domstolen har dessutom beslutat att reservera 51 nya platser för cykelparkering i samband med uppförandet av det tredje tornet.

Slutligen deltar domstolen sedan några år tillbaka i den **Europeiska Trafikantveckan** för att uppmärksamma sin personal på de dagliga transporternas miljöpåverkan.

SPRÅKLIG MÅNGFALD, EN AV EUROPEISKA UNIONENS GRUNDLÄGGANDE VÄRDEN

Samtidigt som EU-domstolen arbetar för att uppfylla det primära målet att säkerställa en rättskipning av högsta kvalitet fäster den stor vikt vid den språkliga mångfalden som är en av unionens grundläggande värden.

Kravet på fullständig flerspråkighet är en utmaning som institutionen ständigt måste hantera. Ingen annan domstol i världen har lika krävande regler för språkanvändning som EU-domstolen, eftersom varje officiellt unionsspråk kan vara rättegångsspråk. Detta betyder att domstolen är skyldig att kunna kommunicera med parterna i målen på deras språk och se till att rättspraxis finns tillgänglig på EU:s 24 officiella språk. Domstolen ska hantera 552 möjliga språkkombinationer som utmynnar i fler än en miljon översatta sidor och omkring 700 muntliga förhandlingar och sammanträden som simultantolkas varje år.

Språklig mångfald är en grundläggande byggsten i Europa och för att bevara flerspråkighetens kärnvärden har domstolen beslutat att från och med den 1 januari 2018 sammanföra språktjänsterna i en och samma organisatoriska enhet. Därigenom inrättades generaldirektoratet för flerspråkighet som består av direktoratet för tolkning respektive juridisk översättning. Domstolen är den första unionsinstitution som skapat ett sådant generaldirektorat, vilket har till uppgift att hantera flerspråkighetens utmaningar och svårigheter ännu effektivare. På detta sätt önskar domstolen understryka att flerspråkigheten är en berikande faktor, helt i linje med EU:s motto "Förenade i mångfalden" – och då även den språkliga mångfalden. Som ett led i främjandet av flerspråkigheten kommer EU-domstolen under år 2018 att fira 40-årsjubileet av institutionens tolkningstjänst och 60-årsjubileet av förordning nr 1 om vilka språk som ska användas i Europeiska unionen.

6 / Håll dig
uppdaterad!

Använd sökmotorn för tillgång till domstolens och tribunalens praxis via webbplatsen Curia:

curia.europa.eu

Följ rättspraxis och andra nyheter från domstolen:

- via **pressmeddelanden**, som publiceras på adressen: curia.europa.eu/jcms/PressRelease
- genom att prenumerera på domstolens **RSS-flöde** på följande adress: curia.europa.eu/jcms/RSS
- genom att följa institutionens **Twitter-konto**: @CourUEPresse ou @EUCourtPress
- genom att ladda ned **appen CVRIA** för smarttelefoner och datorplattor

För att få veta mer om domstolens verksamhet:

- besök webbsidan för **årsrapporten 2017**: curia.europa.eu/jcms/AnnualReport
 - Årsöversikten
 - Rapporten om den dömande verksamheten
 - Förvaltningsrapporten
- titta på **kortfilmerna på YouTube**

Tillgång till institutionens handlingar:

- de **historiska arkiven**: curia.europa.eu/jcms/archive
- **administrativa handlingar**: curia.europa.eu/jcms/documents

Besök Europeiska unionens domstol:

Institutionen erbjuder besöksgrupper ett individuellt program utifrån varje grupps intressen (möjlighet att närvara vid en förhandling, guidade besök av domstolens lokaler och konstverk, studiebesök):

curia.europa.eu/jcms/visits

För all information om institutionen:

- Använd **kontaktformuläret**: curia.europa.eu/jcms/contact

EUROPEISKA UNIONENS DOMSTOL

DOMSTOLEN
L-2925 LUXEMBURG
LUXEMBURG
TFN. +352 4303-1

TRIBUNALEN
L-2925 LUXEMBURG
LUXEMBURG
TFN. +352 4303-1

Domstolens webbplats : curia.europa.eu

Printed by Imprimerie Centrale in Luxembourg.

Färdigställd i februari 2018

Varken institutionen eller någon person som agerar för institutionens räkning ansvarar för användningen av ovanstående information.

Luxemburg : Europeiska unionens domstol

Direktoratet för kommunikation – Enheten för elektroniska publikationer och media
Europeiska unionens publikationsbyrå

© Europeiska unionen, 2018

Fotografier © Georges Fessy

Fotografier © Gediminas Karbauskis

Kopiering tillåten med angivande av källan.

All användning eller återgivning av fotografier och andra dokument till vilka Europeiska unionen inte innehar upphovsrätten är förbjuden utan upphovsrättsinnehavarens tillåtelse.

Print	ISBN 978-92-829-2749-6	ISSN 2467-1436	doi:10.2862/015410	QD-AQ-18-001-SV-C
PDF	ISBN 978-92-829-2754-0	ISSN 2467-1665	doi:10.2862/546726	QD-AQ-18-001-SV-N
EPUB	ISBN 978-92-829-2736-6	ISSN 2467-1665	doi:10.2862/647125	QD-AQ-18-001-SV-E

EUROPEISKA UNIONENS
DOMSTOL

DIREKTORATET FÖR KOMMUNIKATION
ENHETEN FÖR ELEKTRONISKA PUBLIKATIONER OCH MEDIA

Publikationsbyrå

ISBN 978-92-829-2754-0